

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

This full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/14373>

Please be advised that this information was generated on 2014-11-11 and may be subject to change.

9 Cultureel conservatisme en economische progressiviteit onder arbeiders

Lipsets thesen getoetst in zes landen

Hermine Molnár, Peer Scheepers en Albert Felling

9.1 Introductie: Lipsets kerntheorie

Aan het einde van de jaren 50 beweert Lipset (1959, 1960) dat de arbeidersklasse in grotere mate dan de midden- en hogere klassen geneigd is om de ideologie van anti-democratische bewegingen te steunen. Zijn studie is klassiek geworden in de sociale en politieke wetenschappen en is na dertig jaar nog steeds niet fundamenteel verworpen, enkel geamendeerd. De reden dat de arbeidersklasse de ideologie van anti-democratische bewegingen zou steunen, bespeurt Lipset in de ideologische elementen die de overhand zouden hebben in de arbeidersklasse:¹ *cultureel conservatisme* en *economische progressiviteit*.

Cultureel conservatisme verwijst naar een geheel van attitudes zoals de mening dat burgerlijke vrijheden dienen te worden beperkt (in het bijzonder voor bepaalde politieke groeperingen, etnische minderheden, homoseksuelen etc.), dat het overheidsbeleid pro-nationalistisch en anti-internationalistisch dient te zijn en dat de overheid een restrictief immigratiebeleid dient te voeren. Met name aspecten van cultureel conservatisme kunnen als anti-democratisch worden beschouwd vermits beperking van burgerlijke vrijheden in strijd is met de democratische rechten van mensen (zoals bijvoorbeeld vrijheid van meningsuiting) die bij wet geregeld zijn.

Verder denkt Lipset dat de arbeidersklasse economisch progressief is. *Economische progressiviteit* verwijst naar een ander geheel van attitudes waaronder de mening dat inkomen, status en macht eerlijker verdeeld dienen

te worden in de maatschappij, dat de overheid tussenbeide dient te komen om dit mogelijk te maken, dat de overheid een progressief belastingsysteem dient in te voeren en dat de vakbonden meer macht dienen te krijgen. Lipset wekt de indruk dat zijn theorie een algemene geldigheid heeft, aangezien hij empirische bevindingen aanvoert vanuit verschillende landen ter ondersteuning van zijn generalisaties. Om deze reden toetsen wij zijn kerntheorie in diverse landen. Uit deze kerntheorie leiden wij dan ook de volgende algemene hypothesen af:

- 1 De arbeidersklasse heeft in elk land afzonderlijk een grotere voorkeur voor cultureel conservatisme dan andere sociale klassen.
- 2 De arbeidersklasse heeft in elk land afzonderlijk een grotere voorkeur voor economische progressiviteit dan andere sociale klassen.

De verklaring voor het cultureel conservatisme en de economische progressiviteit van de arbeidersklasse kan volgens Lipset in de sociale situatie van de arbeidersklasse worden gevonden. Hun sociale situatie wordt gekenmerkt door beroepen met een lage sociale status, weinig opleiding, gebrek aan economische en psychologische veiligheid, weinig lezen, autoritaire gezinspatronen en het niet tot weinig participeren in formele organisaties. Deze sociale situatie zou de arbeidersklasse volgens Lipset ontvankelijker maken voor autoritaire attitudes. Daarom meent hij dat autoritarisme² het verbindende, interpreterende element is tussen de sociale positie van de arbeidersklasse enerzijds en cultureel conservatisme en economische progressiviteit anderzijds. Waarom ?

Het fenomeen 'autoritarisme' is geïntroduceerd door Adorno et al.(1950). Zij hebben dit beschreven als een persoonlijkheidssyndroom bestaande uit een aantal subsyndromen zoals bijvoorbeeld: verwerping van degenen die conventionele normen schenden (autoritaire agressie), onderwerping aan- en identificatie met sterke leiders (autoritaire submissie, macht en stoerheid), het denken in stereotiepe categorieën (bijgeloof en stereotypie) en ongeduldigheid en het weigeren om over gevoelens te praten (anti-intraceptie). Lipset definieert het concept 'autoritarisme' ook als een geheel van neigingen en attitudes van personen. Maar hij is terughoudend bij het benoemen van autoritarisme als een persoonlijkheidskenmerk. De wijze waarop Adorno et al. de syndromen van autoritarisme hebben beschreven en de wijze waarop Lipset het perspectief van de arbeidersklasse beschrijft, vertonen echter overeenkomsten. Lipset karakteriseert het perspectief van de arbeidersklasse bijvoorbeeld als het hebben van vooroordelen tegenover etnische minderheden (hetgeen in de theorie van Adorno wordt beschouwd als een consequentie van autoritaire agressie), de bereidheid om leiders te volgen (macht en stoer-

heid), de neiging om politieke en persoonlijke relaties te beoordelen in termen van zwart en wit, goed en fout (bijgeloof en stereotypie) en de wens tot onmiddellijke actie en gebrek aan een lange-termijn perspectief (hetgeen in de theorie van Adorno een consequentie kan zijn van anti-intraceptie). Hij benadrukt dat het perspectief van de arbeidersklasse wordt gekenmerkt door het nastreven van eigenbelang en een beperkt wereldbeeld, hetgeen hij associeert met een gebrek aan tolerantie en dus met ondemocratische attitudes. Door hun sociale situatie zijn arbeiders in het algemeen niet betrokken bij de controverses en organisaties van de democratische maatschappij waardoor zij geen complex beeld van de politieke structuur kunnen aanleren, hetgeen nodig is om de normen van tolerantie te aanvaarden. Lipset voegt hier aan toe dat ondemocratische attitudes ook kunnen voorkomen bij de middenklasse. Zijn cruciale hypothese is dat voor de arbeidersklasse, in tegenstelling tot andere sociale klassen, cultureel conservatisme en economische progressiviteit worden versterkt door het autoritaire wereldbeeld.

Voorts beweert Lipset dat deze ideologische combinatie, i.c. cultureel conservatisme en economische progressiviteit, er toe leidt dat de arbeidersklasse in politieke zin links georiënteerd zou zijn en eerder geneigd zou zijn dan de midden-, of hogere klassen om op linkse partijen te stemmen. De voornaamste reden voor arbeiders om linkse partijen te ondersteunen is vanwege het beleid van deze partijen ten aanzien van economische strijdpunten, niet vanwege hun standpunten betreffende het buitenlandse beleid of burgerlijke vrijheden (Lipset, 1981, 486). Om deze reden formuleren wij de volgende hypothese:

- 3 De arbeidersklasse is in elk land afzonderlijk meer geneigd tot een linkse politieke voorkeur dan andere sociale klassen.

Vanwege een gebrek aan empirische gegevens is Lipset slechts gedeeltelijk in staat geweest om zijn cruciale hypothesen betreffende het cultureel conservatisme en de economische progressiviteit van de arbeidersklasse te toetsen. Hij heeft evenwel aangetoond dat de arbeidersklasse minder geneigd is om een democratisch systeem met meerdere partijen te ondersteunen en dat deze klasse minder tolerant is met betrekking tot burgerlijke vrijheden.

Voordat Lipset zijn kerntheorie formuleerde zijn gelijkaardige hypothesen betreffende de arbeidersklasse geformuleerd en bevestigd (bijv. Centers, 1948; Eysenck, 1954; Stouffer, 1955). Nadien zijn jarenlang en in vele studies Lipsets kernhypothesen niet weerlegd (bijv. Lipsitz, 1965; Kelly en Chambliss, 1966; Ransford, 1972; Eysenck, 1974; Middendorp, 1978, 1979; Grabb, 1979, 1980a; Felling en Peters, 1984; Meloen en Middendorp, 1985; Middendorp en Meloen, 1989, 1990; De Witte, 1990). Evenals Lipset hebben deze onderzoekers slechts fragmenten van de oorspronkelijke theorie

onderzocht. De relatie tussen sociale klasse en *beide* dimensies, namelijk cultureel conservatisme (of progressiviteit) en economische progressiviteit (of conservatisme), is slechts zelden onderzocht.³ Sociale klasse is meestal gedefinieerd op ad hoc basis. Sociale klassen worden vaak geconstrueerd door een dichotomie (handarbeid versus hoofdarbeid), of worden geconstrueerd met variabelen die slechts een benadering zijn van sociale klasse zoals inkomen, opleiding en beroepsstatus.⁴ De predictieve kracht van sociale klasse betreffende politieke attitudes is diverse keren in twijfel getrokken omdat sommige auteurs de genoten opleiding als een betere predictor⁵ beschouwden.

In het laatste decennium zijn echter een aantal studies verschenen met aanvullingen van Lipsets hypotheses. De belangrijkste aanvulling volgt uit studies van Grabb (1980b), Dekker en Ester (1986 en 1987), Meloen en Middendorp (1985 en 1991), Scheepers, Eisinga en van Snippenburg (1989, 1991 en 1992) en Scheepers, Felling en Peters (1990). In deze studies is aangetoond dat niet zozeer de arbeidersklasse doch de klasse van kleine zelfstandigen de basis vormt voor anti-democratische gevoelens. Anti-democratische gevoelens refereren onder andere aan de beperking van bepaalde burgerlijke vrijheden, zoals vormen van politiek protest. Dit element vormt een aspect van cultureel conservatisme.

Slechts enkele auteurs hebben een verklaring gegeven voor de sterke mate van anti-democratische attitudes van de kleine zelfstandigen. Scheepers et al. (1991, 1992) verwijzen naar Kater (1983) die heeft gewezen op de sterke betrokkenheid van de lagere middenklasse bij de Nazi Partij vanaf de jaren twintig tot aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Daarom beschouwen zij de sterkere mate van ondemocratische c.q. autoritaire attitudes bij de kleine zelfstandigen als een wederkerend patroon. Daarnaast zijn zij van mening dat de autoritaire attitudes van deze klasse inherent zijn aan de intrinsieke aspecten van hun klassepositie. Enerzijds moeten kleine zelfstandigen voldoen aan de opdrachten van hun klanten en hen beschouwen als autoriteiten; anderzijds moeten zij opdrachten geven aan hun ondergeschikten. Dit vormt hen tot mensen die zich dienen te onderwerpen aan autoriteiten maar gelijktijdig anderen aan hun autoriteit dienen te onderwerpen, hetgeen de belangrijkste kenmerken zijn van autoritarisme, namelijk: autoritaire submissie en autoritaire agressie.

Als gevolg van bovengenoemde aanvullingen van Lipsets hypothese alsmede zijn bewering dat ondemocratische attitudes ook kunnen voorkomen bij de middenklasse, rijst de vraag of de klasse van kleine zelfstandigen in hogere mate cultureel conservatief is dan andere sociale klassen. Om deze reden formuleren wij de volgende hypothese:

- 4 De klasse van kleine zelfstandigen heeft in elk land afzonderlijk een grotere voorkeur voor cultureel conservatisme dan andere sociale klassen

In geen enkele van de studies die tot dusverre zijn uitgevoerd, zijn bovenstaande hypothesen cross-cultureel onderzocht. Daartoe bestaat evenwel reden omdat Lipset vrij algemeen geldende pretenties heeft gehad met zijn theorie. De data van het International Social Survey Programme uit 1985 maken het mogelijk om Lipsets cruciale hypothese betreffende de economische progressiviteit, het cultureel conservatisme en de politieke voorkeur van de arbeidersklasse op cross-culturele wijze te toetsen.

9.2 Steekproeven

De gegevens die in dit artikel zijn gebruikt zijn afkomstig van het International Social Survey Programme van 1985/1986. Deze dataset bevat gegevens van zes landen: Australië, West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Oostenrijk en Italië. In dit onderzoekprogramma bevat de module 'Rol van de overheid' zowel aspecten van cultureel conservatisme, economische progressiviteit en politieke voorkeur als attitudes ten aanzien van handhaving van de wet, opleiding, opvoeding en economie. Deze module bestaat uit een 15 minuten durende aanvulling bij de nationale surveys. De totale steekproef uit de zes landen bevat 7350 respondenten van 18 jaar en ouder (in Australië 16 jaar en ouder). In Australië hebben 1528 personen de module 'Rol van de overheid' beantwoord, in West Duitsland 1048, in Groot-Brittannië 1530, in de Verenigde Staten 677, in Oostenrijk 987 en in Italië 1580. De steekproeftrekking en de wijze van ondervraging (via een mondeling interview of via een enquête per post), heeft niet in alle landen op dezelfde wijze plaatsgevonden. Voor meer informatie betreffende de ISSP dataset 'Rol van de overheid' verwijzen wij naar het codeboek uit 1985.⁶

9.3 Datareductie en constructie van de meetinstrumenten

De hierboven beschreven dataset bevat diverse aspecten van cultureel *conservatisme*. Deze aspecten hebben alle betrekking op het uitoefenen van burgerlijke vrijheden. Het ontzeggen van deze rechten aan burgers wordt beschouwd als anti-democratisch. Door middel van probabilistische scalogram-analyse (Mokken, 1970) hebben wij de validiteit en de betrouwbaarheid van deze subschalen van cultureel conservatisme getoetst, en dit zowel

in alle landen gezamenlijk als voor ieder land afzonderlijk. Op deze wijze zijn drie subschalen geconstrueerd.⁷

De eerste subschaal noemen we *weerstand tegen vormen van protest*. Deze bestaat uit de volgende items: het organiseren van openbare vergaderingen, het publiceren van pamfletten, het organiseren van protestmarsen en protestdemonstraties, het bezetten van een overheidskantoor met het doel het werk stil te leggen, en het organiseren van een nationale staking. Mensen die deze vormen van protest niet zouden toestaan worden beschouwd als cultureel conservatief. Wanneer een item, in een of meer van de landen, niet sterk genoeg samenhangt met andere items, is het geëlimineerd.

Weerstand tegen de vrije meningsuiting door revolutionairen vormt de tweede subschaal. Deze schaal bevat drie items betreffende de vraag of men vindt dat revolutionairen hun ideeën in het openbaar mogen uiten, les mogen geven op een school en boeken mogen publiceren. Mensen die revolutionairen deze rechten ontzeggen, worden beschouwd als cultureel conservatief.

De subschaal *weerstand tegen de vrije meningsuiting door racisten* is geconstrueerd via drie items over de vraag of men vindt dat racisten hun mening in het openbaar mogen uiten, les mogen geven en boeken mogen publiceren met hun ideeën. Mensen die racisten deze rechten ontzeggen, worden beschouwd als cultureel conservatief.

Om *economische progressiviteit* te operationaliseren, zijn voor ieder specifiek land alsook voor alle landen gezamenlijk eerst een aantal subschalen geconstrueerd. Voor de constructie van de subschalen is gebruik gemaakt van principale factoranalyse (PA2 van het SPSSx programma: Nie, 1983). De resultaten van de analyses werden beoordeeld via conventionele criteria.⁸

De subschaal *nivellering van inkomensverschillen* bevat een set van drie items over de wenselijkheid van reductie van inkomensverschillen. Mensen worden als economisch progressief beschouwd wanneer zij reductie van inkomensverschillen wenselijk achten.

De subschaal *nivellering van sociale verschillen tussen de sexen* verwijst naar een positieve houding jegens vrouwen op economisch terrein zoals het bevorderen van hun kansen in: zaken en industrie, de mogelijkheid om naar de universiteit te gaan en het geven van een voorkeursbehandeling bij zowel promoties als sollicitaties naar werk.

De subschaal *overheidsingrijpen* bevat vier items die verwijzen naar de manier waarop de regering toezicht dient te houden op de economie. Personen die in dit opzicht progressief zijn, hebben een voorkeur voor overheidsingrijpen door middel van het bij wet regelen van lonen en prijzen en zijn

van mening dat de overheid een actief beleid dient te voeren om banen te behouden en te scheppen.

De subschaal *overheidsverantwoordelijkheid* bevat vijf items. Personen die progressief zijn in deze zin, zijn van mening dat de overheid verantwoordelijk is voor werkgelegenheid, prijsreguleringen, medische zorg, voorzieningen voor bejaarden en werklozen, en voor hulp aan de industrie.

Ofschoon de meetinstrumenten voor beide ideologische dimensies niet uitputtend zijn, menen wij toch dat we de belangrijkste basiselementen hebben opgenomen die door Lipset werden genoemd. Ondanks al onze inspanning om cultureel conservatisme en economische progressiviteit te operationaliseren, moet een belangrijke vraag nog steeds worden beantwoord. Vormen deze elementen empirisch consistente dimensies ?

Om deze vraag te beantwoorden zijn de drie subschalen van cultureel conservatisme en de vier subschalen van economische progressiviteit in ieder land afzonderlijk en in alle landen gezamenlijk, onderworpen aan een factoranalyse.⁹ Variabelen (subschalen) waarvan de communaliteit niet voldoet aan de criteria, zijn uitgesloten van de analyse.¹⁰ In bijlage werd een tabel opgenomen met resultaten van deze tweede-orde factoranalyse, tezamen met de maten voor de betrouwbaarheid van de twee groepen schalen voor ieder land afzonderlijk en alle landen gezamenlijk.

Uit de resultaten van de tweede-ordefactoranalyse blijkt dat er in alle landen twee onafhankelijke dimensies zijn: cultureel conservatisme (weerstand tegen vormen van protest, weerstand tegen de vrije meningsuiting door racisten en weerstand tegen de vrije meningsuiting door revolutionairen) en economische progressiviteit (inkomensnivellering, nivellering van sociale verschillen tussen de sexen, overheidsingrijpen en overheidsverantwoordelijkheid).

Omdat we niet in staat zijn om de politieke partijen in de diverse landen met elkaar vergelijkbaar te maken en dus de politieke voorkeur niet direct kunnen meten, maken we gebruik van de *links-rechts zelfsituering*. Dit is gemeeten via de vraag of men zichzelf op politiek gebied beschouwt als zeer links, links, centrum, rechts of zeer rechts. Deze variabele bevat de volgende categorieën: zeer links (communisten e.d.); links; centrum (USA: onafhankelijk, nagenoeg Democraat; onafhankelijk, nagenoeg Republikein); rechts; zeer rechts (fascist, etc.); geen partij of geen voorkeur (USA: onafhankelijk); andere of geen specificaties. De laatste twee categorieën zijn beschouwd als 'ontbrekend'. Omdat slechts vier respondenten zichzelf als extreem links beschouwden en geen enkele respondent zichzelf als extreem rechts, zijn

bovengenoemde categorieën gehercodeerd naar drie categorieën: links (zeer links en links), centrum en rechts (zeer rechts en rechts).

Tot zover hebben we verantwoording afgelegd over de schalen die ontwikkeld zijn om de drie afhankelijke variabelen te meten: cultureel conservatisme, economische progressiviteit en politieke voorkeur. De onafhankelijke variabelen die we gebruiken zijn sociale klasse, opleiding en land.

Om Lipsets these te toetsen, is het essentieel dat er een operationalisering voor *sociaal-economische klasse* wordt gebruikt die geschikt is voor cross-cultureel onderzoek, omdat de theorie een internationaal bereik heeft. Daarom hebben we gebruik gemaakt van de operationalisering van Erikson, Goldthorpe en Portocarero (1979, 1983). Deze classificatie ontwikkelt zich tot de standaard classificatie voor cross-cultureel onderzoek: ze is al gebruikt in 35 landen (Ganzeboom, Luijkx en Treiman, 1989). Bovendien is in Nederland aangetoond dat de EGP-classificatie een betere predictor is voor attitudes inzake ongelijkheid, politiek vertrouwen en politieke apathie in vergelijking met sociaal-economische status variabelen zoals beroepsprestige, gecontroleerd voor andere predictoren zoals opleiding, leeftijd en inkomen (Kraaykamp, van Snippenburg en Ultee, 1989). Voor de classificatie wordt gebruik gemaakt van de volgende criteria: huidig beroep, al of niet zelfstandig zijn, al of niet leidinggevend zijn en de vereiste opleiding. De volgende sociale klassen zijn onderscheiden: hogere leidinggevenden, routine hoofdwerkers, kleine zelfstandigen, boeren, geschoolde handarbeiders en ongeschoolde handarbeiders¹¹ (zie ook de bijdrage van Ganzeboom in dit boek).

Opleiding is gemeten via opleidingscategorieën. Op grond van de Encyclopedia of Comparative Education and National Systems of Education (Postlethwaite, 1988), zijn de schoolsystemen van de zes landen vergelijkbaar gemaakt op grond van het aantal jaren dat nodig is om een vergelijkbaar opleidingsniveau te verkrijgen. Op deze wijze zijn drie opleidingscategorieën onderscheiden: minder dan 'middelbaar niveau', 'middelbaar niveau', meer dan 'middelbaar niveau'.

9.4 Analyse

Voor de analyse zijn de data gewogen volgens de instructies van het ISSP codeboek (zie noot 6) teneinde de scheef trekkingen van de representativiteit die zijn ontstaan bij de steekproeftrekkingen in diverse landen te corrigeren. Vervolgens zijn voor zowel de dimensie cultureel conservatisme als voor de dimensie economische progressiviteit gesommeerde Likertscores berekend. Op deze wijze hanteren we één maat per dimensie. De resultaten in deze

studie zijn verkregen met behulp van variantie-analyse. Dekker en Ester (1986 en 1987) en Middendorp en Meloen (1989, 1990) hebben gesuggereerd om te controleren voor opleiding. Zij vermoeden dat het effect van sociale klasse op cultureel conservatisme in werkelijkheid moet worden toegeschreven aan het effect van opleiding, omdat via sociale klasse ook indirect opleiding wordt gemeten. Door voor opleiding te controleren kunnen we nagaan of sociale klasse nog van invloed is op cultureel conservatisme. Om de effecten van de onafhankelijke variabelen sociale klasse en land te berekenen, is gebruik gemaakt van één-weg variantieanalyse (procedure 'One-way' in SPSSx, zie Nie, 1983). De invloed van de opleiding werd uit de gemiddelden geëlimineerd via 'meervoudige classificatie-analyse'. Om na te gaan of er significante verschillen zijn tussen de categoriegemiddelden onderling hebben we voor zowel de gemiddelden die niet gecontroleerd zijn voor opleiding als voor de gemiddelden die gecontroleerd zijn voor opleiding, de Sidák t-toets uitgevoerd. Dit is een toets voor meervoudige vergelijkingen (procedure GLM in SAS, zie SAS Institute Inc., 1989). Daarnaast hebben we ook een Sidák t-toets uitgevoerd om na te gaan of de landen onderling significant verschillen in hun mate van cultureel conservatisme.¹²

Voor de volledigheid willen wij erop wijzen dat de besluiten aangaande cultureel conservatisme afhankelijk zijn van de wijze waarop dit is geoperationaliseerd. In dit artikel hebben wij cultureel conservatisme geoperationaliseerd in de lijn van Lipset. Dit is minder uitgebreid dan de operationalisering van cultureel conservatisme bij Scheepers et al. in dit boek.

9.5 Resultaten

Laten we nu kijken naar de gegevens betreffende cultureel conservatisme in tabel 9.1. Bovenaan in de cellen staan de gemiddelden vóór controle voor opleiding, daaronder de gemiddelden die wel zijn gecontroleerd voor opleiding en daaronder tussen haakjes de frequenties. Onderaan de tabel zijn voor ieder land zowel het geobserveerde effect van sociale klasse als de voorspelde effecten van sociale klasse en van het covariaat opleiding vermeld.

Tabel 9.1

Cultuureel conservatisme naar sociale klasse per land, vóór en ná controle voor opleiding (variantie-analyse)*

Sociale klasse		Land						Algemeen gemiddelde	
		Australië	West-Duitsland	Groot-Brittannië	Verenigde Staten	Oostenrijk	Italië		
Hogere leidinggevenden	vóór controle	26.72	26.85	27.90	27.12	27.10	26.99	27.17	
	na controle	27.68 (365)	27.64 (176)	28.90 (348)	28.90 (173)	27.88 (66)	28.71 (90)	28.22 (1217)	
Routine hoofdarbeiders	vóór controle	29.57	29.60	29.38	30.06	27.10	27.60	29.13	
	na controle	29.20 (279)	29.36 (225)	29.02 (249)	29.28 (92)	27.27 (82)	28.53 (134)	28.93 (1061)	
Kleine zelfstandigen	vóór controle	31.74	28.41	29.67	28.86	26.81	29.51	29.69	
	na controle	31.38 (70)	28.19 (37)	29.98 (71)	28.11 (22)	26.74 (24)	29.29 (158)	29.39 (381)	
Boeren	vóór controle	29.53	28.65	31.14	29.52	28.63	31.04	29.42	
	na controle	28.62 (57)	28.23 (34)	30.65 (14)	27.53 (14)	28.29 (29)	29.90 (11)	28.82 (159)	
Geschoolde handarbeiders	vóór controle	29.22	28.93	29.01	31.05	27.56	34.24	29.12	
	na controle	28.92 (146)	28.72 (141)	28.67 (223)	29.77 (55)	27.20 (90)	33.35 (15)	28.66 (670)	
Ongeschoolde handarbeiders	vóór controle	29.98	29.31	29.67	30.75	28.64	28.53	29.39	
	na controle	29.12 (148)	29.01 (108)	28.93 (211)	29.25 (81)	28.29 (60)	27.70 (233)	28.76 (841)	
Algemeen gemiddelde		28.74 (1065)	28.65 (721)	28.96 (1116)	29.07 (436)	27.59 (352)	28.53 (640)	28.69 (4330)	
Effecten:	Sociale klasse	vóór controle	F* = 13.06	F* = 4.73	F* = 2.81	F* = 4.43	F = 0.63	F* = 4.81	* = p ≤ .05
	Sociale klasse	na controle	F* = 4.55	F = 1.32	F = 0.43	F = 0.54	F = 0.40	F* = 2.98	
	Opleiding		F* = 46.63	F* = 11.81	F* = 25.34	F* = 27.47	F = 2.58	F* = 23.70	

* Deze schaal loopt van '11' (minimale waarde) tot '44' (maximale waarde), met '27.5' als centraal middelpunt. Een hogere score dan dit schaal midden weerspiegelt een conservatief standpunt.

Uit de analyse van de horizontale marginalen onderaan in tabel 9.1 volgt dat de mensen uit de Verenigde Staten het meest cultureel conservatief zijn en Oostenrijkers het minst. De mate van cultureel conservatisme van de overige landen (Australië, Groot-Brittannië, Italië en West-Duitsland) valt hier tussenin. De verschillen in de mate van cultureel conservatisme tussen de zes landen zijn klein. Om na te gaan of de mate van cultureel conservatisme significant verschillend is tussen de landen, is gebruik gemaakt van de Sidák t-toets. Uit deze resultaten blijkt dat het niveau van cultureel conservatisme van de mensen uit de Verenigde Staten en Groot Brittannië significant hoger is dan dat van de Oostenrijkers maar deze drie landen verschillen niet significant van Australië, West-Duitsland en Italië. Groot Brittannië en de Verenigde Staten verschillen ook niet significant van elkaar in hun mate van cultureel conservatisme.

Uit de onder in de tabel vermelde effecten blijkt dat het effect van sociale klasse op cultureel conservatisme vóór controle voor opleiding in alle landen van het onderzoek significant is, behalve in Oostenrijk. Ná controle voor opleiding heeft sociale klasse alleen nog in Australië en Italië een significant effect op cultureel conservatisme. Opleiding blijkt een belangrijke controle variabele of covariaat te zijn die het effect van sociale klasse sterk reduceert. Het covariaat opleiding is in alle landen behalve Oostenrijk significant.¹³

Als we de klassen in ieder land apart bekijken, dan blijkt uit de gemiddelden in de cellen van tabel 9.1 zowel vóór als ná controle voor opleiding, dat alleen in de Verenigde Staten en Italië de klasse van geschoolde handarbeiders het meest cultureel conservatief is. In Oostenrijk zijn de ongeschoolde handarbeiders het meest cultureel conservatief. In Australië, West-Duitsland, Groot Brittannië en de Verenigde Staten blijkt dat vóór controle voor opleiding de ongeschoolde handarbeiders op één enkele andere klasse na het meest cultureel conservatief zijn. Ná controle voor opleiding zijn alleen de geschoolde handarbeiders uit West-Duitsland op één enkele andere klasse na het meest cultureel conservatief. In Australië zijn zowel vóór als ná controle voor opleiding de kleine zelfstandigen het meest cultureel conservatief, in Duitsland de routine hoofdarbeiders en in Groot-Brittannië de boeren.

Opnieuw is nagegaan of de gevonden verschillen tussen de klassen per land significant zijn met behulp van de Sidák t-toets. Hieruit blijkt dat er vóór controle voor opleiding in Australië, West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Italië significante verschillen zijn tussen de hogere leidinggevenden – die het minst cultureel conservatief zijn – en andere klassen. In Oostenrijk zijn er geen significante verschillen tussen klassen. In Australië zijn alle klassen significant cultureel conservatiever dan de hogere leidinggevenden. In West Duitsland en de Verenigde Staten zijn de onge-

schoolde handarbeiders, de geschoolde handarbeiders en de routine hoofd-arbeiders significant cultureel conservatiever dan de hogere leidinggeven-den. In Groot-Brittannië zijn alleen de ongeschoolde handarbeiders signifi-cant cultureel conservatiever dan de hogere leidinggevendenden. In Italië zijn de geschoolde handarbeiders en de kleine zelfstandigen significant cultureel conservatiever dan de hogere leidinggevendenden.

Ná controle voor opleiding zijn er alleen significante klasseverschillen met betrekking tot cultureel conservatisme in Australië en Italië. Zowel in West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten als in Oostenrijk zijn er geen significante verschillen op dit gebied. In Australië verschillen de kleine zelfstandigen alleen significant van de hogere leidinggevendenden. De eersten zijn significant meer cultureel conservatief dan de laatsten. De geschoolde handarbeiders uit Italië zijn significant cultureel conservatiever dan de ongeschoolde handarbeiders. Dit betekent dat *hypothese 1*, die stelt dat personen behorende tot de arbeidersklasse in elk land afzonderlijk een grotere voorkeur hebben voor cultureel conservatisme, is weerlegd in alle landen zowel vóór als ná controle voor opleiding. *Hypothese 4* stelt dat in ieder land afzonderlijk de klasse van kleine zelfstandigen een grotere voorkeur heeft voor cultureel conservatisme dan andere sociale klassen. Deze hypothese is eveneens zowel vóór als ná controle voor opleiding weerlegd in alle landen. Dit betekent dat wanneer er niet wordt gecontroleerd voor oplei-ding in alle landen, behalve Oostenrijk, het significante effect van sociale klasse hoofdzakelijk tot stand komt doordat de hogere leidinggevendenden sig-nificant verschillen van enkele andere klassen (in Australië van alle klassen). Wanneer we controleren voor opleiding zijn er op het vlak van cultureel con-servatisme alleen nog significante verschillen tussen de hogere leidinggevendenden en enkele andere klassen in Australië en Italië. De gevonden ver-schillen in cultureel conservatisme zijn vooral toe te schrijven aan het effect van opleiding.

Laat ons nu overgaan tot de resultaten betreffende economische progressiviteit. Deze staan vermeld in tabel 9.2.

Het land waarvan de populatie het gedachtengoed van economische pro-gressiviteit het sterkst onderschrijft is Italië. Vervolgens komen respectieve-lijk Oostenrijk, Groot-Brittannië, West-Duitsland, Australië en de Verenigde Staten. Uit de Sidák t-toets blijkt dat alle landen uit het onderzoek onderling significant afwijken in hun mate van economische progressiviteit, behalve Oostenrijk en Groot Brittannië. Deze landen verschillen onderling niet signi-ficant op dit gebied, maar wel van andere landen.

Tabel 9.2
Economische progressiviteit naar sociale klasse per land, vóór en ná controle voor opleiding (variantie-analyse)*

Sociale klasse		Land						Algemeen gemiddelde	
		Austra- lië	West- Duitsland	Groot- Brittannië	Verenigde Staten	Oosten- rijk	Italië		
Hogere leidinggevenden	vóór controle	50.68	51.06	54.59	46.21	56.24	58.75	52.12	
	na controle	51.14 (340)	52.17 (176)	55.69 (328)	47.85 (170)	57.81 (70)	60.03 (87)	53.87 (1170)	
Routine hoofdarbeiders	vóór controle	53.64	55.76	58.26	52.75	57.13	60.85	56.26	
	na controle	53.47 (269)	55.42 (230)	57.87 (239)	52.77 (101)	57.83 (94)	61.41 (134)	56.38 (1067)	
Kleine zelfstandigen	vóór controle	51.50	51.70	55.68	51.07	55.95	60.28	56.44	
	na controle	51.35 (66)	51.52 (33)	55.44 (70)	50.73 (22)	56.20 (18)	60.14 (173)	54.52 (383)	
Boeren	vóór controle	51.58	54.38	57.70	49.96	59.10	59.32	54.64	
	na controle	51.11 (53)	53.95 (34)	57.35 (12)	47.64 (16)	58.45 (33)	58.57 (14)	54.61 (161)	
Geschoolde handarbeiders	vóór controle	55.26	56.42	59.15	51.96	59.85	62.34	57.25	
	na controle	55.19 (144)	56.05 (137)	58.82 (225)	51.09 (64)	58.80 (88)	61.89 (16)	57.23 (675)	
Ongeschoolde handarbeiders	vóór controle	57.50	58.81	60.43	54.30	61.03	62.60	59.80	
	na controle	57.05 (144)	58.40 (112)	59.70 (237)	52.42 (96)	60.12 (74)	62.04 (261)	58.27 (924)	
Algemeen gemiddelde		53.18 (1016)	54.96 (722)	57.65 (1111)	50.42 (468)	58.48 (377)	60.67 (685)	56.01 (4380)	
Effecten:	Sociale klasse	vóór controle	F* = 19.95	F* = 16.83	F* = 28.59	F* = 12.22	F* = 4.91	F* = 6.31	*= $p \leq .05$
	Sociale klasse	na controle	F* = 13.82	F* = 8.98	F* = 11.29	F* = 3.55	F* = 1.28	F* = 2.86	
	Opleiding		F* = 7.02	F* = 9.15	F* = 27.21	F* = 31.88	F* = 19.39	F* = 12.89	

* Deze schaal loopt van '24' (minimale waarde) tot '75' (maximale waarde), met '49,5' als neutraal middelpunt. Een hogere score dan dit schaal midden weerspiegelt een progressief standpunt.

Ook in deze analyse zijn we nagegaan wat het effect is van sociale klasse op economische progressiviteit vóór en ná controle voor opleiding. Het effect van sociale klasse blijkt in alle landen van het onderzoek significant te zijn, zowel vóór als ná controle voor opleiding. Het covariaat opleiding is eveneens significant. Dit effect is in alle landen behalve Australië groter dan het effect van sociale klasse.

Uit de vergelijking van de cellen van tabel 9.2 volgt dat zowel vóór als na controle voor opleiding in bijna ieder land de klasse van ongeschoolde handarbeiders het meest tot economische progressiviteit is geneigd, gevolgd door de geschoolde handarbeiders. Dit patroon herhaalt zich in alle landen behalve de Verenigde Staten. In dit land blijkt dat vóór controle voor opleiding de ongeschoolde handarbeiders het meest economisch progressief zijn, gevolgd door de routine hoofdarbeiders. Ná controle voor opleiding blijken deze klassen van plaats te wisselen. De routine hoofdarbeiders zijn dan het meest economisch progressief, gevolgd door de ongeschoolde handarbeiders. Uit de analyse blijkt tevens dat zonder controle voor opleiding in alle landen behalve Oostenrijk de hogere leidinggevenden het minst geneigd zijn tot economische progressiviteit. In Oostenrijk zijn de kleine zelfstandigen het minst progressief. Na controle voor opleiding blijken in West-Duitsland de hogere leidinggevenden nog steeds het minst economisch progressief te zijn en in Oostenrijk de kleine zelfstandigen. In Australië, de Verenigde Staten en Italië blijken nu de boeren de minste voorkeur te hebben voor economische progressiviteit en in Groot-Brittannië de kleine zelfstandigen.

Via de Sidák t-toets is per land nagegaan of de mate van economische progressiviteit van de geschoolde en ongeschoolde handarbeiders inderdaad significant hoger is dan van de andere sociale klassen, als er niet gecontroleerd is voor opleiding. In Australië blijken de ongeschoolde handarbeiders significant economisch progressiever te zijn dan alle andere klassen behalve de geschoolde handarbeiders. De geschoolde handarbeiders blijken significant economisch progressiever te zijn dan de kleine zelfstandigen, de boeren en de hogere leidinggevenden, maar zijn niet significant economisch progressiever dan de routine hoofdarbeiders. Zowel de West-Duitse als de Britse ongeschoolde handarbeiders blijken significant economisch progressiever te zijn dan de hogere leidinggevenden, de routine hoofdarbeiders en de kleine zelfstandigen. De geschoolde handarbeiders uit West-Duitsland en Groot-Brittannië wijken alleen significant af van de hogere leidinggevenden en de kleine zelfstandigen. In de Verenigde Staten en Oostenrijk zijn zowel de geschoolde als de ongeschoolde handarbeiders significant economisch progressiever dan de hogere leidinggevenden. In Oostenrijk zijn de ongeschoolde handarbeiders daarnaast ook progressiever dan de routine hoofd-

arbeiders. In Italië wijken alleen de ongeschoolde handarbeiders significant af van enkele andere klassen. Zij zijn economisch progressiever dan de hogere leidinggevenden en de kleine zelfstandigen. Na controle voor opleiding blijken er geen significante verschillen voor te komen in de mate van economische progressiviteit tussen de sociale klassen in de Verenigde Staten, Oostenrijk en Italië. In Australië blijken de ongeschoolde handarbeiders significant economisch progressiever te zijn dan alle andere klassen behalve de geschoolde handarbeiders. De geschoolde handarbeiders blijken significant economisch progressiever te zijn dan de kleine zelfstandigen, de boeren en de hogere leidinggevenden. De West-Duitse ongeschoolde handarbeiders blijken significant economisch progressiever te zijn dan de kleine zelfstandigen, de boeren en de hogere leidinggevenden. Zij zijn dus niet significant economisch progressiever dan alle andere klassen. De geschoolde handarbeiders uit West-Duitsland blijken alleen significant economisch progressiever te zijn dan de hogere leidinggevenden en de kleine zelfstandigen. In Groot-Brittannië blijken de ongeschoolde handarbeiders significant economisch progressiever te zijn dan de kleine zelfstandigen en de hogere leidinggevenden. Tussen de geschoolde handarbeiders uit Groot-Brittannië en alle andere sociale klassen blijken geen verschillen te bestaan betreffende hun mate van economische progressiviteit.

Dit betekent dat *hypothese 2*, die stelt dat de arbeidersklasse in ieder land afzonderlijk in hogere mate economisch progressief is dan personen behorende tot andere sociale klassen, zowel vóór als ná controle voor opleiding niet is weerlegd in Australië met betrekking tot de ongeschoolde handarbeiders. De hypothese is in Australië wel weerlegd met betrekking tot de klasse van geschoolde arbeiders, omdat dezen zowel vóór als ná controle voor opleiding alleen significant economisch progressiever zijn dan de kleine zelfstandigen, de boeren en de hogere leidinggevenden. In de overige landen (West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Oostenrijk en Italië) is hypothese 2 eveneens weerlegd omdat beide arbeidersklassen in deze landen zowel vóór als ná controle niet significant economisch progressiever zijn dan alle andere klassen.

Laat ons nu overgaan tot de bespreking van de resultaten betreffende de *links-rechts zelfsituering*. Deze staan vermeld in tabel 9.3 en worden op de volgende wijze geïnterpreteerd: resultaten (ver) beneden het algemeen gemiddelde verwijzen naar een zelfsituering links op de schaal. Deze respondenten hebben een grotere voorkeur voor partijen aan de linkerzijde van het politieke spectrum (zie de bijdrage van Scheepers et al. in dit boek). Resultaten (ver) boven het algemeen gemiddelde verwijzen naar een rechtse zelfsituering, die samenhangt met een voorkeur voor rechtse politieke par-

tijen. Resultaten die de score van het algemeen gemiddelde benaderen, worden beschouwd als een politieke voorkeur voor partijen die een centrumpositie innemen. Omdat voor Italië geen data beschikbaar zijn met betrekking tot de links-rechts zelfsituering, is deze analyse beperkt tot Australië, West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Oostenrijk.

Uit de gegevens van de horizontale marginalen onder in tabel 9.3 volgt dat de populaties van Groot-Brittannië en Oostenrijk zichzelf het meest links situeren op de links-rechts schaal, gevolgd door respectievelijk de Verenigde Staten, Australië en West-Duitsland. Uit de Sidák t-toets blijkt dat de Britten zichzelf significant linkser situeren op de links-rechts schaal dan de Australiërs en de West-Duitsers. Behoudens de eerder genoemde verschillen in de links-rechts zelfplaatsing blijken de landen onderling niet significant van elkaar te verschillen.

Uit de onder tabel 9.3 vermelde effecten blijkt dat vóór controle voor opleiding het effect van sociale klasse op de links-rechts zelfsituering in alle landen van het onderzoek significant is. Na controle voor opleiding is het effect voor sociale klasse eveneens voor alle landen significant. Het covariaat opleiding blijkt alleen significant te zijn in Oostenrijk.

De in de cellen van tabel 9.3 vermelde gegevens tonen aan dat in alle landen uit het onderzoek de volgorde van links-rechts plaatsing tussen de klassen vóór en na controle voor opleiding identiek is. Dit geldt ook voor Oostenrijk waar in tegenstelling tot de andere landen het effect van opleiding op de links-rechts zelfsituering significant is. In alle landen situeren beide klassen van handarbeiders zichzelf linkser op de links-rechts schaal dan alle andere klassen.

Tabel 9.3
Links-rechts zelfsituering naar sociale klasse per land, vóór en ná controle voor opleiding (variantie-analyse)*

Sociale klasse		Land					Algemeen gemiddelde	
		Australië	West-Duitsland	Groot-Brittannië	Verenigde Staten	Oostenrijk		
Hogere leidinggevenden	vóór controle	3.11	3.08	3.13	3.17	3.14	3.13	
	na controle	3.11 (343)	3.04 (153)	3.08 (352)	3.15 (212)	3.05 (72)	3.10 (1131)	
Routine hoofdarbeiders	vóór controle	3.05	2.99	2.99	2.99	2.82	2.99	
	na controle	3.05 (267)	3.00 (203)	3.01 (263)	2.97 (131)	2.74 (86)	3.00 (949)	
Kleine zelfstandigen	vóór controle	3.31	3.45	3.21	3.08	3.59	3.29	
	na controle	3.31 (67)	3.46 (29)	3.22 (68)	3.08 (30)	3.56 (21)	3.29 (215)	
Boeren	vóór controle	3.34	3.71	3.51	3.04	3.60	3.46	
	na controle	3.34 (58)	3.73 (35)	3.53 (17)	3.00 (17)	3.63 (38)	3.48 (165)	
Geschoolde handarbeiders	vóór controle	2.70	2.90	2.58	2.75	2.60	2.69	
	na controle	2.69 (145)	2.92 (129)	2.60 (231)	2.75 (67)	2.68 (95)	2.70 (667)	
Ongeschoolde handarbeiders	vóór controle	2.76	2.81	2.59	2.62	2.71	2.67	
	na controle	2.76 (149)	2.83 (106)	2.62 (262)	2.67 (114)	2.77 (66)	2.70 (697)	
Algemeen gemiddelde		3.01 (1029)	3.02 (655)	2.88 (1192)	2.96 (572)	2.93 (378)	2.96 (3825)	
Effecten:	Sociale klasse	vóór controle	F* = 8.49	F* = 6.54	F* = 21.75	F* = 7.51	F* = 8.88	* = p ≤ .05
	Sociale klasse	na controle	F* = 8.35	F* = 6.35	F* = 15.96	F* = 4.22	F* = 8.06	
	Opleiding		F = 0.06	F = 0.93	F = 3.38	F = 1.85	F* = 7.52	

* Deze zelfsituering loopt van '2' (linkse zelfplaatsing) tot '4' (rechtse zelfplaatsing).

Wij hebben vervolgens getoetst of in ieder land de handarbeiders zichzelf significant linkser situeren op de links-rechts schaal dan andere klassen. Uit de Sidák t-toets blijkt dat zowel vóór als ná controle voor opleiding de geschoolde handarbeiders in Australië zichzelf niet significant linkser op de schaal plaatsen dan de ongeschoolde handarbeiders, maar wel significant linkser op de schaal dan de overige klassen. De ongeschoolde handarbeiders uit Australië situeren zichzelf significant linkser op de schaal dan de kleine zelfstandigen en de boeren als er niet gecontroleerd wordt voor opleiding en significant linkser dan alle klassen behalve de geschoolde handarbeiders als er gecontroleerd wordt voor opleiding. Zowel vóór als ná controle voor opleiding situeren de ongeschoolde handarbeiders in West-Duitsland en Oostenrijk zichzelf significant linkser op de schaal dan de boeren en de kleine zelfstandigen. De geschoolde handarbeiders uit West-Duitsland situeren zichzelf alleen linkser dan de boeren. De Oostenrijkse geschoolde handarbeiders blijken zichzelf vóór controle voor opleiding significant linkser op de schaal te situeren dan de hogere leidinggevenden, de kleine zelfstandigen en de boeren en ná opleiding alleen significant linkser dan de twee laatstgenoemde klassen. De beide Britse klassen met handarbeiders plaatsen zichzelf zowel vóór als ná controle voor opleiding significant linkser op de schaal dan alle andere sociale klassen, maar verschillen niet significant van elkaar. Wanneer er niet wordt gecontroleerd voor opleiding blijken de boeren uit Duitsland zichzelf significant rechtser op de links-rechts schaal te situeren dan alle andere sociale klassen, behalve de kleine zelfstandigen waarmee ze eenzelfde positie innemen. In Oostenrijk zijn de boeren alleen significant rechtser dan de routine hoofdarbeiders en de beide arbeidersklassen. Ná controle voor opleiding blijken zowel in West-Duitsland, als in Oostenrijk de boeren zichzelf significant rechtser op de links-rechts schaal te situeren dan alle andere klassen, met uitzondering van de kleine zelfstandigen waarmee ze eenzelfde positie innemen op het links-rechts continuüm. Dit betekent dat *hypothese 3*, die stelt dat de arbeidersklasse in elk land afzonderlijk meer geneigd is tot een linksere politieke voorkeur dan personen uit de andere sociale klassen, is bevestigd voor beide arbeidersklassen in Groot-Brittannië, zowel vóór als ná controle voor opleiding. In Australië is de hypothese vóór controle voor opleiding bevestigd voor de geschoolde handarbeiders en ná controle voor opleiding voor beide arbeidersklassen. In West-Duitsland, de Verenigde Staten en Oostenrijk is de hypothese niet bevestigd, omdat zowel vóór als ná controle voor opleiding de ongeschoolde en de geschoolde handarbeiders zichzelf niet significant linkser op de links-rechts schaal situeren dan alle andere sociale klassen.

9.6 Samenvatting en discussie

In deze studie is aangetoond dat Lipsets kerntheorie met betrekking tot cultureel conservatisme in alle landen van het onderzoek zowel vóór als ná controle voor opleiding is weerlegd. Met betrekking tot economische progressiviteit en links-rechts zelfsituering is Lipsets theorie een aantal malen bevestigd.

In het algemeen voelen niet de personen behorende tot de arbeidersklassen zich het meest aangetrokken tot *cultureel conservatisme* maar de kleine zelfstandigen. De verschillen in weerstand tegen vormen van protest en vrijheid van meningsuiting tussen de kleine zelfstandigen en de andere sociale klassen zijn niet significant. Aangetoond is dat zowel vóór als ná controle voor opleiding in geen van de landen uit het onderzoek mensen uit de arbeidersklasse significant cultureel conservatiever zijn dan alle andere klassen (*hypothese 1*). Ook is geen steun gevonden voor *hypothese 4*, die stelt dat mensen uit de klasse van kleine zelfstandigen een grotere voorkeur hebben voor cultureel conservatisme dan andere sociale klassen. *Hypothese 1* en *hypothese 4* zijn dan ook weerlegd in alle landen van het onderzoek. In alle landen blijken de hogere leidinggevenden significant minder cultureel conservatief te zijn dan een of meerdere van de andere sociale klassen, maar de overige klassen verschillen onderling niet significant.

Wij vermoeden dat het cultureel conservatisme van de kleine zelfstandigen kan worden verklaard uit het feit dat kleine zelfstandigen uit hoofde van hun beroep in aanraking komen met mensen van alle rangen en standen met alle voordelen en nadelen die daaruit voortvloeien. Zij wensen niet te worden geïdentificeerd met de lagere klassen, maar behoren daarentegen ook niet tot de hogere klassen. Hun economische positie is onzeker: als er veel werklozen zijn en de lonen dalen, wordt hun inkomen daardoor beïnvloed. Bovendien worden hun bezittingen, meer dan bij personen met andere beroepen, bedreigd door winkeldiefstallen en vandalisme, zoals bijvoorbeeld het ingooien van winkelruiten en plunderingen tijdens protestacties. Mogelijkerwijs hebben zij daardoor grotere weerstand tegen protestacties, wat een element vormt van cultureel conservatisme.

Met uitzondering van de Australische ongeschoolde handarbeiders is, zowel vóór als ná controle voor opleiding, in geen enkel ander land uit het onderzoek steun gevonden voor *hypothese 2* die stelt dat de arbeidersklasse in elk land afzonderlijk een grotere voorkeur heeft voor economische progressiviteit dan alle andere klassen. *Hypothese 2* is weerlegd in West-Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Oostenrijk en Italië met betrekking

tot de geschoolde en de ongeschoolde handarbeiders en in Australië met betrekking tot de geschoolde handarbeiders.

De resultaten van deze studie laten zien dat de geschoolde en de ongeschoolde handarbeiders uit Australië betreffende hun mate van economische progressiviteit niet significant van elkaar verschillen, maar alleen de ongeschoolde handarbeiders hebben een grotere voorkeur voor *economische progressiviteit* dan alle andere sociale klassen. De ongeschoolde handarbeiders hebben een grotere voorkeur voor overheidsingrijpen, inkomensnivellering en nivellering van sociale verschillen tussen de sexen. Daarnaast zijn zij sterker dan Australiërs uit andere klassen van mening dat de overheid verantwoordelijk is voor het creëren van banen, het beheersen van prijzen, de gezondheidszorg, voorzieningen voor werklozen en voorzieningen voor bejaarden. De Australische geschoolde handarbeiders zijn alleen progressiever op dit gebied dan de hogere leidinggevenden, de boeren en de kleine zelfstandigen. In alle landen behalve Italië zijn de ongeschoolde en de geschoolde handarbeiders vóórdat er gecontroleerd wordt voor opleiding wel significant economisch progressiever dan enkele andere sociale klassen. Ná controle voor opleiding komen er in de Verenigde Staten, Oostenrijk en Italië tussen de sociale klassen slechts kleine verschillen meer voor betreffende economische progressiviteit. Behalve de bovengenoemde verschillen tussen arbeidersklassen in Australië komen alleen nog significante klasseverschillen voor in de mate van economische progressiviteit in West-Duitsland en Groot Brittannië. In West-Duitsland zijn zowel de geschoolde als de ongeschoolde handarbeiders progressiever op economisch vlak dan de hogere leidinggevenden en de kleine zelfstandigen. De ongeschoolde handarbeiders verschillen daarnaast ook nog van de boeren. De Britse handarbeiders blijken betreffende hun mate van economische progressiviteit duidelijk te verschillen van de hogere leidinggevenden en de kleine zelfstandigen.

De grotere aantrekkingskracht van economische progressiviteit op mensen uit de arbeidersklasse is niet verwonderlijk. Immers, het is in hun eigenbelang als de overheid bijvoorbeeld de verschillen tussen inkomens reduceert en voorziet in banen voor werklozen. Opmerkelijker is het echter dat er ná controle voor opleiding zowel in de Verenigde Staten, Oostenrijk en Italië slechts beperkte klasseverschillen naar voren komen betreffende economische progressiviteit. Mogelijk zijn de Oostenrijkers en de Italianen, waarvan de totale populatie economisch progressiever is dan van de overige landen uit het onderzoek, het over het algemeen onderling eens dat de overheid moet opkomen voor de zwakkeren in de samenleving. Eventuele klasseverschillen in deze landen komen op dit gebied dan niet tot uitdrukking. Ook

tussen de Amerikanen onderling bestaat er grote overeenstemming op het gebied van de economische progressiviteit maar dan in tegenovergestelde richting. Vergeleken met de andere landen uit het onderzoek zijn de Amerikanen immers het minst economisch progressief.

Lipsets veronderstelling dat de arbeidersklasse in het algemeen een overwegend *linkse politieke voorkeur* heeft, wordt bevestigd. In Australië en Groot-Brittannië blijken de geschoolde handarbeiders zowel vóór als ná controle voor opleiding significant meer geneigd te zijn tot een linkse politieke voorkeur dan andere sociale klassen en is *hypothese 3* dus bevestigd. In Groot-Brittannië is hypothese 3 eveneens bevestigd vóór en ná controle voor opleiding met betrekking tot de ongeschoolde handarbeiders. Zij situeren zichzelf eveneens significant meer links op de links-rechts schaal dan de niet-handarbeiders. In Australië is hypothese 3 ook bevestigd met betrekking tot de ongeschoolde handarbeiders maar alleen ná controle voor opleiding. Hypothese 3 is dus zowel vóór als ná controle voor opleiding weerlegd in West-Duitsland, de Verenigde Staten en Oostenrijk voor zowel de geschoolde als de ongeschoolde handarbeiders. In Australië is hypothese 3 alleen weerlegd voor de ongeschoolde handarbeiders wanneer er niet gecontroleerd wordt voor opleiding. Overigens komen er in de Verenigde Staten helemaal geen klasseverschillen meer naar voren betreffende links-rechts zelfsituering ná controle voor opleiding. Met uitzondering van de kleine zelfstandigen in West-Duitsland die zichzelf ná controle voor opleiding alleen significant rechtser situeren op de links-rechts schaal dan de ongeschoolde handarbeiders, plaatsen in de overige landen de boeren en de kleine zelfstandigen, zichzelf significant rechtser op de links-rechts schaal dan de arbeiders, ook wanneer er wordt gecontroleerd voor opleiding. Een politiek linkse oriëntatie is geheel in overeenstemming met het belang van de arbeidersklasse omdat de meeste linkse partijen in hun verkiezingsprogramma's aangeven dat zij opkomen voor de belangen van arbeiders, werklozen, bejaarden e.d. Bovendien streven deze partijen naar inkomensnivellering, sociale zekerheid en overheidsingrijpen in de economie.

Wanneer niet wordt gecontroleerd voor opleiding is het effect van *sociale klasse* op cultureel conservatisme in alle landen behalve Oostenrijk significant. Ná controle voor opleiding is het effect van sociale klasse op cultureel conservatisme alleen nog significant in Australië en Italië. In West-Duitsland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten komen de verschillen in cultureel conservatisme voornamelijk tot stand door het covariaat opleiding. Oostenrijk neemt in dit opzicht een uitzonderingspositie in. In dit land is er een significant interactie-effect tussen opleiding en sociale klasse. Dit betekent dat het effect van opleiding varieert per sociale klasse.

Hoewel zowel vóór als ná controle voor opleiding het effect van sociale klasse op economische progressiviteit significant is in alle landen van het onderzoek, wordt dit effect in sterke mate gereduceerd door het covariaat opleiding. Alleen in Australië is het effect van sociale klasse op economische progressiviteit sterker dan het covariaat opleiding. Gezien de sterkte van dit covariaat met betrekking tot cultureel conservatisme is dit een ondersteuning van Lipsets verklaring dat ondemocratische attitudes een gevolg zijn van een beperkt wereldbeeld. Opmerkelijk is dat sociale klasse zowel vóór als ná controle voor opleiding vooral een sterk effect heeft op de links-rechts zelfplaatsing, terwijl het effect van sociale klasse op cultureel conservatisme en op economische progressiviteit geringer is. Betreffende de links-rechts zelfsituering is het covariaat opleiding in geen enkel land van het onderzoek significant. Klasseverschillen bepalen kennelijk zeer sterk de positie die mensen innemen op het politieke spectrum, ongeacht hun opleiding, en in mindere mate de standpunten betreffende economische en/of culturele strijdpunten.

Kleine maar significante verschillen tussen de landen in het onderzoek zijn gevonden met betrekking tot cultureel conservatisme, economische progressiviteit en links-rechts zelfsituering. De bevolking uit Oostenrijk blijkt significant minder cultureel conservatief te zijn dan de mensen uit Groot-Britannië en de Verenigde Staten. Tussen de overige landen bestaan kleine maar niet significante verschillen op het vlak van cultureel conservatisme. Met betrekking tot de gevonden verschillen tussen de zes landen betreffende *cultureel conservatisme* is het opmerkelijk dat dit gedachtengoed, ondanks hun lange democratische traditie, het sterkst leeft in de Angelsaksische landen. In de drie landen van het Europese continent (West-Duitsland, Italië en Oostenrijk), waar de democratische tradities slechts na de Tweede Wereldoorlog zijn gevestigd, is het cultureel conservatisme minder sterk aanwezig. Een mogelijke verklaring voor de lagere mate van cultureel conservatisme in laatstgenoemde landen is dat de voorkeur van hun bevolking voor beperkingen ten aanzien van vormen van protest en burgerlijke vrijheden geringer is, omdat zij geen herhaling wensen van de intolerantie zoals deze bestond voordat zij democratisch zijn geworden, en die hen tot lang na die tijd een slechte reputatie hebben bezorgd.

Met betrekking tot economische progressiviteit wijken alle landen onderling significant van elkaar af, behalve Oostenrijk en Groot-Britannië, die onderling niet significant van elkaar verschillen. In vergelijking tot andere landen heeft de bevolking van Italië de sterkste voorkeur voor *economische progressiviteit*. De snelle opeenvolging van regeringen heeft mogelijk geleid tot een algemeen gevoel van ontevredenheid bij de Italianen over de

verrichtingen van hun regeringen. De sociaal-economische en sociaal-politieke problemen zijn groot. Zij wensen meer dan in andere landen een sterke regering die ingrijpt in de economie om verschillen in inkomen en om sociale verschillen tussen de sexen te reduceren. Zij willen tevens een regering die ervoor zorgt dat er voldoende werkgelegenheid en sociale zekerheid is, en die tevens de prijzen beheerst. De voorkeur voor economische progressiviteit is het geringst bij de Amerikanen. Mogelijk leeft de geest van het vrije ondernemerschap zo sterk onder de Amerikanen dat zij terughoudender zijn met betrekking tot overheidsingrijpen dan de bevolkingen van de andere landen uit het onderzoek.

Betreffende *de links-rechts zelfsituering* komen de kleine verschillen die er bestaan tussen landen alleen tot uitdrukking in de vorm van significante verschillen tussen Groot-Brittannië en Australië onderling, en Groot-Brittannië en West-Duitsland onderling. Mogelijkerwijs is dit een artificieel gevolg van de dataconstructie. De spreiding van politieke voorkeur (links-rechts zelfsituering) is immers zeer gering (de schaal varieert slechts tussen '2' en '4').

Samenvattend blijkt dat Lipsets kerntheorie zowel vóór als ná controle voor opleiding is bevestigd betreffende de economische progressiviteit van de ongeschoolde handarbeiders in Australië. Daarnaast is zijn kerntheorie bevestigd zowel vóór als ná controle voor opleiding betreffende de links-rechts zelfsituering voor beide arbeidersklassen in Groot-Brittannië en de geschoolde handarbeiders in Australië en zonder controle voor opleiding eveneens voor de ongeschoolde handarbeiders uit Australië. Hoewel Lipsets kerntheorie betreffende de economische progressiviteit en de links-rechts plaatsing in de overige landen is weerlegd, neemt dat niet weg dat de theorie van Lipset nog steeds waardevol en vruchtbaar is om de achtergronden van politieke ideeën te leren begrijpen. Maar het is belangrijk om daarbij te controleren voor opleiding, want zowel bij cultureel conservatisme als bij economische progressiviteit reduceert dit het effect van sociale klasse sterk. Verdere theorie-ontwikkeling, waarin naar meer verklarende mechanismen wordt gezocht (zoals bijvoorbeeld kerkelijke betrokkenheid), getoetst in cross-nationaal onderzoek, zal nodig zijn om het voorkomen van tegenstellingen tussen mensen op het gebied van de economische progressiviteit en het cultureel conservatisme te begrijpen.

Noten

- 1 Lipset gebruikt niet steeds dezelfde term om te verwijzen naar de categorie waarin deze ideologische elementen prevaleren. Hij gebruikt termen als: de armere strata, de arbeidersklasse, de lagere niveaus van de arbeidersklasse, de lagere klassen en lagere statusgroepen. Dit is nogal verwarrend. Om deze reden zullen wij consequent verwijzen naar de arbeidersklasse: die klassen die handarbeid uitoefenen in loondienst.
- 2 Verwarrend is dat Lipset autoritarisme niet alleen heeft gebruikt op de wijze zoals deze is beschreven door Adorno et al. (1950), maar ook om te verwijzen naar een uitgebreide verzameling van gedeeltelijk tegengestelde sociale en politieke attitudes en waarden, zoals bijvoorbeeld anti-democratische gevoelens, traditionalisme, conservatisme en communisme.
- 3 Behalve in de studies van O'Kane (1970), Middendorp (1978 en 1979), Ray (1982), Meloen en Middendorp (1985 en 1991), Meeus (1986), De Witte (1990), en Scheepers, Eisinga en van Snippenburg (1991 en 1992).
- 4 Uitzonderingen zijn Grabb (1980a) die de marxistische conceptualisatie van klasse in navolging van Wright hanteert (Wright, 1976; 1978a; 1978b; ook Wright en Perrone, 1977). Dat geldt ook voor Dekker en Ester (1986 en 1987) en Middendorp en Meloen (1989 en 1990) die hun onderzoeken ook op de conceptualisaties van Wright (1979 en 1985) hebben gebaseerd. Scheepers, Eisinga en van Snippenburg (1989, 1991 en 1992) hebben gebruik gemaakt van de EGP-classificatie die is ontwikkeld door Erikson, Goldthorpe en Portocarero (1979 en 1983).
- 5 Lipsitz, 1965; Grabb, 1979, 1980a en Middendorp en Meloen, 1989; 1990.
- 6 Role of government, ISSP 1985, codeboek ZA-NO. 1490. Zentralarchiv für empirische Sozialforschung an der Universität zu Köln, Duitsland.
- 7 Bij alle subschalen zijn de categorieën acht ('can't choose') en negen ('not available') als ontbrekend beschouwd.
- 8 Geëxtraheerd zijn alleen factoren met een 'Eigenwaarde' groter dan één. Om vast te stellen of de mate waarin een bepaald item verwijst naar het theoretische concept voldoende is, bekijken wij eerst de correlatiematrix en vervolgens de communaliteit van het betreffende item. Als regel worden alle items met een communaliteit lager dan .20 uitgesloten. Als echter de schending van deze vuistregel gering is in bepaalde landen, maar de communaliteit van het item voldoende is in andere landen en het item nog steeds een bevredigende schaal vormt met andere items, wordt het item niet uitgesloten. Een te strenge toepassing van deze vuistregel bewerkstelligt een te grote reductie van data. Afwijking van de vuistregel geschiedt bij uitzondering en in de wetenschap dat schalen die niet sterk genoeg zijn worden geëlimineerd op basis van hun communaliteit wanneer zij worden onderworpen aan tweede orde factoranalyse. Wanneer een theoretisch item naar diverse factoren verwijst, bekijken wij ook de multidimensionaliteit van dat item: als een item laadt op diverse empirisch onderscheiden factoren, zoals blijkt uit de factor-patroonmatrix, vormt dit een indicatie voor de onvoldoende validiteit van het betrokken item (zie: Kim en Mueller, 1986). Bovengenoemde criteria leiden tot de uitsluiting of de handhaving van singuliere items en ook tot de beslissing over het aantal factoren. Wanneer van

een theoretisch concept diverse factoren kunnen worden onderscheiden, is het mogelijk om middels rotatie de structuur van de gevonden oplossing te vereenvoudigen. Wanneer na rotatie de correlatie tussen deze factoren groter is dan .30, geven we als regel de voorkeur aan de zogenaamde OBLIMIN-rotatie; in andere gevallen de oplossing die wordt verkregen middels VARIMAX-rotatie (zie Nie, 1983).

- 9 Om de eerder genoemde subschalen aan een factoranalyse te onderwerpen, zijn de items waaruit de subschalen bestaan, gehercodeerd. De volgorde van de antwoordcategorieën zijn op dusdanige wijze gehercodeerd dat ze geleidelijk oplopen van het meest progressieve antwoord (laagste categorienummer) tot het meest conservatieve antwoord (hoogste categorienummer). Bovendien zijn voor iedere subschaal apart de Likert-scores berekend door de betreffende items bij elkaar op te tellen. De nieuwe variabelen die op deze wijze zijn ontstaan, zijn onderworpen aan een factoranalyse.
- 10 Gelet op de initiële test voor Eigenwaarden groter dan een, de discontinuïteit in de plot van Eigenwaarden en de KMO-maat voor de adequaatheid van de steekproeftrekking, wijst de analyse op een twee-factorenoplossing. Voor alle landen behalve Oostenrijk, zijn de factoren getrokken met behulp van principal axis factoring (PA2). In dit land is het niet mogelijk gebleken (vanwege de te grote communaliteit van de subschaal 'vrijheid van meningsuiting voor revolutionairen') een factor-oplossing te berekenen zonder essentiële variabelen (subschalen) te elimineren. Omdat deze tweede-orde-factoranalyse alleen is gebruikt om aan te tonen dat de subschalen twee onafhankelijke factoren vormen, is voor de data van Oostenrijk een andere extractiemethode gekozen: principale componenten analyse.
- 11 In Italië is de proportie boeren in de steekproef kleiner dan in de realiteit. Deze is echter niet zo laag dat dit resulteert in ernstige scheeftrekkingen. Daarom beschouwen wij de proportie van ondervraagde Italiaanse boeren toch als indicatief voor deze klasse.
- 12 Wij hebben daarbij de volgende statistische criteria gehanteerd $T < 2.93$ bij 15 vergelijkingen en $P < .05$ bij $N > 120$.
- 13 In Oostenrijk is het interactie-effect tussen sociale klasse en opleiding significant. Dat wil zeggen dat het effect van sociale klasse op cultureel conservatisme varieert per opleidingsniveau. Uit nadere inspectie is gebleken dat er geen verschil is in de volgorde van het niveau van cultureel conservatisme per sociale klasse tussen het model met interactie en het model zonder interactie. Om deze reden hebben wij de resultaten van het model zonder interactie weergegeven in tabel 9.2.

Referenties

- Adorno T.W., Frenkel-Brunswik E., Levinson D.J., Sanford R.N. (1950), *The authoritarian personality*. New York: Harper & Row.
- Centers R. (1948), Attitude and belief in relation to occupational stratification. *The Journal of Social Psychology*, 27, p. 159-185.

- Dekker P. en Ester P. (1986), Sociale klasse en autoritarisme: sterke leiders, zwakke banden. *Acta Politica*, 21, p. 3-37.
- Dekker P. en Ester P. (1987), Working class authoritarianism: A re-examination of the Lipset-thesis. *European Journal of Political Research*, 15, p. 395-415.
- De Witte H. (1990), *Conformisme, radicalisme en machteloosheid. Een onderzoek naar de sociaal-culturele en sociaal-economische opvattingen van arbeiders in Vlaanderen*. Leuven: HIVA-KU Leuven.
- Erikson R., Goldthorpe J.H. en Portocarero L. (1979), Intergenerational Class Mobility in Three Western European Societies: England, France and Sweden. *British Journal of Sociology*, 30, p. 415-441.
- Erikson R., Goldthorpe J.H. en Portocarero L. (1983), Intergenerational class mobility and the convergence thesis, England, France and Sweden. *British Journal of Sociology*, 34, p. 303-343.
- Eysenck H.J. (1954), *The psychology of politics*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Eysenck H.J. (1974), *Psychologie gaat over mensen*. Utrecht/Antwerpen: Uitgeverij Het Spectrum.
- Felling A. en Peters J. (1984), Conservatisme in Nederland nader bekeken. *Mens en Maatschappij*, 59, p. 339-362.
- Ganzeboom H.R., Luijkx R.L. en Treiman D.J. (1989), Intergenerational class mobility in comparative perspective. *Research on Social Stratification and Mobility*, 8, p. 3-84.
- Grabb E.G. (1979), Working-class authoritarianism and tolerance of out-group, a reassessment. *Public Opinion Quarterly*, 43, p. 36-48.
- Grabb E.G. (1980a), Social class, authoritarianism and racial contact: recent trends. *Sociology and Social Research*, 64, p. 208-220.
- Grabb E.G. (1980b), Marxist categories and theories of class, The case of working-class authoritarianism. *Pacific Sociological Review*, 23, p. 359-376.
- Kater M.H. (1983), *The Nazi Party: A social profile of members and leaders 1919-1945*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Kelly D. en Chambliss W. (1966), Status Consistency and Political Attitudes. *American Sociological Review*, 31, p. 375-381.
- Kim J.O. en Mueller C.W. (1986), *Introduction to Factoranalysis, What it is and How To Do it*. Beverly Hills: Sage Publications (13th pr).
- Kraaykamp G., van Snippenburg L.B. en Ultee W.C. (1989), Beroepsklasse en beroepsprestige als verklaring voor inkomen, ongelijkheids-opvattingen, politiek vertrouwen en politieke apathie. *Mens en Maatschappij*, 64, p. 42-65.
- Lipset S.M. (1959), Democracy and working class authoritarianism. *American Sociological Review*, 24, p. 482-499.
- Lipset S.M. (1960), *Working-Class Authoritarianism, in: Political Man: The Social Bases of Politics*. New York: Doubleday, 97-130.

- Lipset S.M. (1981), *Political Man: The Social Bases of Politics*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Lipsitz L. (1965), Working class authoritarianism: a re-evaluation. *American Sociological Review*, 30, p. 103-109.
- Meeus W. (1986), De twee gezichten van het jeugdige conservatisme. In: Matthijsen M., Meeus W. en van Wel F., *Beelden van jeugd. Leefwereld. Beleid. Onderzoek*. Groningen: Wolters-Noordhoff, p. 109-127.
- Meloen J.D. en Middendorp C.P. (1985), Potentieel fascisme in Nederland. In: *Jaarboek van de Nederlandse Vereniging van Marktonderzoekers*. Haarlem: De Vriesebosch.
- Meloen J.D. en Middendorp C.P. (1991), Authoritarianism in the Netherlands, the empirical distribution in the population and its relation to theories on authoritarianism 1970-1985. *Politics and the Individual*, 2, p. 49-72.
- Middendorp C.P. (1978), *Progressiveness and Conservatism, the fundamental dimensions of ideological controversy and their relationship to social class*. New York: Mouton Publishers.
- Middendorp C.P. (1979), *Ontzuiling, politisering en restauratie in Nederland, Progressiviteit en conservatisme in de jaren '60 en '70*. Meppel: Boom.
- Middendorp C.P. en Meloen J.D. (1989), Over het autoritarisme van de arbeidersklasse. *Acta Politica*, 24, p. 122-135 & 144-146.
- Middendorp C.P. en Meloen J.D. (1990), The authoritarianism of the working-class revisited. *European Journal of Political Research*, 18, p. 257-267.
- Mokken R.J. (1970), *A theory and procedure of scale analysis*. 's Gravenhage: Mouton.
- Nie N.H. (1983), *SPSSx User's Guide*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- O'Kane J.M. (1970), Economic and Non-economic Liberalism, Upward Mobility Potential and Catholic Working Class Youth. *Social Forces*, 49, p. 499-506.
- Postlethwaite T. (1988), *The encyclopedia of comparative education and national systems of education*. Oxford: Pergamon Press.
- Ransford H.E. (1972), Blue Collar Anger. *American Sociological Review*, 37, p. 333-346.
- Ray J.J. (1982), The workers are not authoritarian: attitude and personality data from six countries. *Sociology and Research*, 67, p. 166-189.
- SAS Institute Inc. (1989), *User's Guide, Version 6, Fourth Edition, Volume 2*. Cary, NC: SAS Institute Inc.
- Scheepers P., Eisinga R., van Snippenburg L. (1989), Klassepositie en autoritarisme: hernieuwde toets van een klassieke hypothese. *Acta Politica*, 3, p. 337-345.

- Scheepers P., Eisinga R. en van Snippenburg L. (1991), Arbeidersautoritarisme: economische en culturele opvattingen van arbeiders. In: Scheepers P. en Eisinga R. (red.), *Onderdanig en intolerant, lacunes en controverses in autoritarisme-studies*. Nijmegen: ITS, p. 47-59.
- Scheepers P., Eisinga R. en van Snippenburg L. (1992), Working-class authoritarianism, evaluation of a research tradition and an empirical test. *The Netherlands Journal of Social Sciences*, 28, 2, p. 103-126.
- Scheepers P., Felling A. en Peters J. (1990), Social Conditions, Authoritarianism and Ethnocentrism: A theoretical Model of the Early Frankfurt School Updated and Tested. *European Sociological Review*, 6, p. 15-29.
- Stouffer S.A. (1955), Communism, conformity, and civil liberties, A cross-section of the nation speaks its mind. New York: Garden City, Doubleday and Company Inc.
- Wright E.O. (1976), Class boundaries in advanced capitalist societies. *New Left Review*, 98, p. 3-41.
- Wright E.O. (1978a), Race, class, and income inequality. *American Journal of Sociology*, 83, p. 1368-1397.
- Wright E.O. (1978b), Class, occupation, and organization. Presented at the meetings of the American Sociological Association, San Francisco.
- Wright E.O. (1979), *Class, crisis and the state*. London: Verso.
- Wright E.O. (1985), *Classes*. London: Verso.
- Wright E.O. en Perrone L. (1977), Marxist class categories and income inequality. *American Sociological Review*, 42, p. 32-55.

Bijlage 9.1 Tweede-orde factoranalyse

CULTUREEL CONSERVATISME (CUCON): Weerstand tegen vormen van protest (PROTE), Weerstand tegenover de vrije meningsuiting van revolutionairen (REVOL) en Weerstand tegenover de vrije meningsuiting van racisten (RACIS)

ECONOMISCHE PROGRESSIVITEIT (ECPRO): Nivellering van inkomensverschillen (NIVIN), Nivellering van sociale verschillen tussen de sexen (NISEX), Overheidsingrijpen (OVING), Overheidsverantwoordelijkheid (OVERA)

VAR	Totaal		Australië		West-Duitsland		Groot-Brittannië		Verenigde Staten		Oostenrijk*		Italië	
	H ²	lading	H ²	lading	H ²	lading	H ²	lading	H ²	lading	H ²	lading	H ²	lading
		F1 F2		F1 F2		F1 F2		F1 F2		F1 F2		F1 F2		F1 F2
PROTE	.21	.45	.30	.55	.24	.49	.35	-.18 .56	.37	.60	.47	.12 .67	.19	-.13 .42
REVOL	.85	.92	.74	.86	.88	.93	.76	.87	.66	.81	.75	.86	.97	.98
RACIS	.35	.16 .57	.49	.15 .69	.29	.11 .52	.38	.19 .59	.68	.14 .81	.55	.74	.21	.14 .44
NIVIN	.48	.70	.39	.63	.37	.60	.57	.75	.57	.75	.44	.66	.36	.60
NISEX	.18	.42	.27	.51	.24	.49	.13	.37	.50	.70	.26	.49	-.18	.10 .31
OVING	.47	.67 .14	.43	.63 .19	.51	.70 .15	.36	.59 .13	.58	.74 .21	.68	.81 .13	.43	.65
OVERA	.64	.80	.60	.78	.55	.74	.58	.76	.70	.84	.69	.82	.12	.59 .77
	n	= 5163	n	= 1237	n	= 729	n	= 1068	n	= 392	n	= 526	n	= 1211
ECPRO	alpha1	= .73	alpha1	= .72	alpha1	= .70	alpha1	= .70	alpha 1	= .83	alpha 1	= .66	alpha 1	= .65
CUCON	alpha2	= .64	alpha2	= .73	alpha2	= .63	alpha2	= .68	alpha 2	= .77	alpha 2	= .61	alpha 2	= .59
	rF1,F2	= .03	rF1,F2	= .10	rF1,F2	= .06	rF1,F2	= .01	rF1,F2	= .17	rF1,F2	= -.02	rF1,F2	= .01

* Oostenrijk: principal-component analysis (PC) in plaats van principal-axis factoring (PA2)

alpha 1 = Cronbach's alpha voor F1 (Economische Progressiviteit); alpha 2 = Cronbach's alpha voor F2 (Cultureel Conservatisme)

rF1,F2 = Pearson correlatie tussen Economische Progressiviteit en Cultureel Conservatisme